

KÖRFEZ'DE NELER OLUYOR VE KATAR NEDEN HEDEFTE?

Prof. Dr. Hilmi DEMİR

Giriş

Donald Trump'ın ABD Başkanı seçildikten sonra ziyaret ettiği ilk ülke Suudî Arabistan'dı. Trump'ın ziyaretinden kısa bir süre sonra Suudî Arabistan, Katar ile tüm ilişkilerini askıya aldığını duyurdu. Suudî Arabistan'a Mısır dâhil olmak üzere birçok Arap ülkesi de destek verdi ve Katar bir anda bölgede izole edilen bir ülke oldu. Katar, teröre ve terör örgütlerine destek vermenin yanı sıra, Hamas'ı korumakla ve Yemen'de İran ile işbirliği yapmakla ve bazı Arap ülkeleri tarafından terörist bir örgüt olarak kabul edilen Müslüman Kardeşler'e (İhvan) kucak açmakla suçlanıyor.

Trump da Müslüman Kardeşler'den rahatsızlığını ilk baştan itibaren dile getirmekteydi. Oysa Müslüman Kardeşler'e yönelik bu takıntının nedenini anlamak biraz güç. Zira Mısır'da askerî bir darbeye görevden uzaklaştırılan Müslüman Kardeşler'in aslında İslâm dünyasında artık çok güçlü bir karşılığının bulunduğu söylenemez. Arap Baharı'nın kesintiye uğramasıyla Arap dünyasında Müslüman Kardeşler'in Trump'ın abarttığı kadar bir tehdit oluşturması da zor gözüküyor.

Müslüman Kardeşler'in bir ayağı olarak Filistin'de kurulan Hamas ise bilindiği üzere Mayıs ayı başında yeni bir yol haritası açıklamıştı. Hamas lideri Halit Meşal, Doha'dan katıldığı video konferansta "Hamas fikrî açıdan İhvan ekolünün bir parçasıdır ancak biz bağımsız bir Filistin örgütüüz" şeklinde bir açıklama yapmıştı. Bu şu anlama geliyordu: Hamas'ın artık İhvan'la bağı kalmamıştır. Yeni yol haritasındaki ikinci önemli nokta ise, Meşal'in 1967 sınırları içinde bir Filistin devletinin kabul edilebileceğini ilân etmesiydi. Hatırlanması gerekir ki Müslüman Kardeşler; Mısır, Birleşik Arap Emirlikleri ve Suudî Arabistan tarafından bir terör örgütü olarak kabul ediyor. Hamas'ın bu yeni yol haritası aslında bir yönüyle bir barış eliydi ve bu el havada kaldı.

Suudî Arabistan için Hamas ve Müslüman Kardeşler meselesi aslında bu kadar abartılacak ve Katar ile bir krize yol açacak kadar önemli bir problem olarak görülüyor. Zira bölge dinamikleri her iki hareketi de zaten köşeye sıkıştırmış durumda. Geriye bir mesele daha kalıyor: İran.

İran'ın Rolü ve Şiîliğin Bölgedeki Etkisi

İran, Irak'ın işgalinden ve Suriye iç savaşına kadar bölgede her zaman kazanan ülke konumunda. Obama yönetiminin İran ile kurduğu diyalog sayesinde İran Irak'ta önemli bir alan daha kazandı. Irak'ın işgali, Sünnî Arapları ve Türkmenleri iktidardan uzaklaştırırken Şiîler ve Kürtlerin önünü açmıştı. Suriye'de yaşanan iç savaş ve ortaya çıkan DAESH terör örgütü ise, Şiîler ile Kürtlerin Suriye'de kurtarıcı olarak rol almalarına sebep oldu. *Haşd-i Şa'bi* denilen milis güçlerle Şiîler ve PKK'nın bir kolu olarak da YPG, Suriye'de DAESH'den arta kalan alanda temizlik yaparak geniş bir sahayı kontrol etmeye başladılar. 2001'den bugüne değin ABD'nin bölgede uyguladığı tüm politikalar, hem Şiî yayılmacılığına hem de Kürt terör örgütlerinin alan kazanmasına yol açtı.

İran, devrimden bu güne, yalnızca bir devlet değil aynı zamanda İslâm dünyasındaki tüm Şiîler üzerinde hak iddia eden dinî/ruhanî bir otoritedir. Bu, Humeyni'nin İmamiyye Şia'sında yaptığı çok önemli bir reformdur. Şiîler, başında masûm imam bulunmadıkça kurulacak bir hükûmete İslâmî denebileceğini bir türlü kabule yanaşmamışlardır. Onlara göre bu imam henüz dönmemiştir ve kendilerine düşen, İslâm devletini kurmak üzere onun dönmesini beklemekten ibarettir. Humeyni, Şiî mezhebinden gelen bu engeli ortadan kaldırmak için siyasî bir bakış noktasından hareket etmiş, Şiî mezhebinde masûm imam kayıpkın de İslâm devletinin kurulmasını mümkün kılacak bir *velâyet-i fakih* teorisi geliştirmiştir.

Bu reform, İran Anayasası'nın 5. maddesine göre "İmam Mehdî kayıp bulunduğu müddetçe İran İslâm Cumhuriyeti'nde iş ve ümmetin velâyeti (devlet ve ümmetin yönetimi), halkın çoğunun tanıdığı ve liderliğini kabul ettiği âdil, takvâ sahibi, çağrı bilen, cesur, tedbirli ve yönetici fakihe (müctehid derecesindeki hukuk âlimine) ait olacaktır" şeklinde düzenlendi. Anayasa'nın 110. maddesinde ise Veliy-i fakih'in yetki ve sorumlulukları oldukça geniş biçimde düzenlenmiş; bu makam, yasamadan idareye, başkomutanlıktan, İslâmî Devrim Muhafızları komutanlarının atanması ve azline kadar birçok yetkiyle donatılmıştır. İran devleti askerî, teokratik bir Cumhuriyettir. Velâyet-i fakih, 12. İmamın dönüşüne kadar Şiîliğin tek otoritesidir. Fakat asıl amaç 12. İmamının dönüşünü sağlamaktır. Bu açıdan da İran devleti gayb olan 12. İmamın dönüşüne hizmet amacını taşımaktadır. Anayasaya, "İran'ın resmî dini İslâm ve Caferî mezhebidir. Bu madde ilelebet değiştirilemez." maddesi koyulmuştur.

Bu açıdan Şiîlik, İran devleti için İslâm dünyasında yayılmacı politikanın en önemli aracıdır. Ayrıca Şiîliğe bağlı olarak oluşturulan paramiliter yapılarla İran Ortadoğu'da birçok operasyon yapma beceri ve kabiliyetine de sahiptir. Suriye'de Esed'i korumak için birçok silâhlı paramiliter güçle yüksek kabiliyetli hibrid bir savaşı yönetebilmiştir. Suriye aslında İran ile Suudî Arabistan başta olmak üzere Arapların karşı karşıya kaldığı bir vekâlet savaşı olarak da tarihe geçecektir.

Suriye’de esasen İran kazanmış, Araplar kaybetmiştir. Bu savaş mazlum Suriye halkının bir savaşı olarak başlasa bile, hem İran’ın hem de dışardan gelen grupların etkisiyle bir vekâlet savaşına dönüşmüştür. Türkiye’nin Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) adı altında Suriye savaşına Suriyelilerin sahip çıkması yönündeki çabası başarılı olamamış; iç savaş uluslararası güçlerin desteklediği bir vekâlet savaşına dönüşmüştür.

Kaynak: BBC Türkçe

İran ve Suudî Arabistan Arasındaki İkinci Cephe: Yemen

İran ile Suudî Arabistan’ın karşı karşıya geldiği ikinci cephe ise Yemen’dir. Yemen’deki çatışmaların en önemli oyuncularının başında Husiler gelmektedir. Yemen’deki en güçlü milis grubu olan Husiler aslında Şia’nın Zeydî koluna ait bir mezhebe bağlıydılar. Yemen ile Suudî Arabistan sınırında bulunan Sa’da kent merkezinde yaşayan Husiler, önceleri Hazreti Muhammed’in torunları olan ilk 5 İmam’ı (Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, İmam Zeynelabidin ve İmam Zeyd) meşrû İslâmî önder kabul eden ancak Sünnî Müslümanlarla teorik ve pratik alanda çatışmayan hatta Hanefiliğe oldukça yakın duran Zeydî mezhebine mensuptular. Yemen’de Husilerin İran Şiasına yakınlaşmasında Yemen iç savaşının ve iktidarın itmesi kadar İran’ın çekme politikalarının da rol oynadığı görülmektedir. İran’ın Kum kentinde ve Lübnan’da gördüğü ilahiyat eğitimi sonucu İran Şiasını tercih eden Yemenli âlim Bedreddin el-Husi’nin bunda ciddi bir etkisi vardır.

İran Şiası yani İmamiyye aslında 19. yüzyıldan beri Irak, Suriye, Lübnan, Yemen ve Tacikistan gibi birçok bölgede kurduğu güçlü eğitim kurumlarıyla Şialaştırma çalışmalarına destek veriyor. Yemen’de Ensârullah diye bilinen hareketin ilk nüvesi olan *Mü'min Gençler Hareketi*'nin ilk lideri de Bedreddin el Husî'nin en büyük oğlu Hüseyin Bedreddin el-Husî'dir.

Bugünkü çatışmaları tetikleyen süreç, “Arap Baharı” ile başlamıştır. Bu ayaklanmalara paralel olarak 11 Şubat 2011 tarihinde başkent Sanaa’da halk sokağa çıkarak reform talep etmiştir. Husiler de ülkedeki halk ayaklanmalarını fırsata dönüştürerek gösterilere katılmıştır. Haziran 2011’de Yemen Cumhurbaşkanı Ali Abdullah Salih’e cumhurbaşkanlığı sarayındaki camide bir saldırı düzenlenmiş ve Salih, Körfez İşbirliği Konseyi’nin (KİK) başlattığı Yemen Barış Planı anlaşması uyarınca görevini dönemin Cumhurbaşkanı Yardımcısı Abid Rabbu Mansur Hadi’ye devretmiştir. Barış çabaları karşılıksız kalmış, 2014’te Husi lider Abdulmelik el-Husi, Hadi yönetimini protesto etme çağrısında bulunarak halkı ayaklanmaya davet etmiştir. Husi göstericiler başkent Sanaa’da hükümet binalarının bazılarına ele geçirmiş ve 2 Eylül’de Hadi başkanlık sarayında yaptığı açıklamada, hükümeti feshederek Husiler’in katılacağı yeni bir hükümetin kurulacağını belirtmiştir. Bugün Başkent Sanaa Husilerin işgali altında bulunmakta ve Aden’de Hadi yönetiminde bir başka hükümet bulunmaktadır.

Yemen’deki Husiler’in ülkenin kuzeyini kontrol altına aldıktan sonra güneye ilerlemesi ve Taiz’i ele geçirmesi Suudî Arabistan’ın kaygılarını artırmıştır. Yemen Cumhurbaşkanı Hadi’nin ülkedeki Husi işgaline yönelik dış müdahale çağrısı üzerine Suudî Arabistan öncülüğünde kurulan Onlu Koalisyon, Yemen’de “Zafer Fırtınası Operasyonu” adı altında Husiler’in kontrol ettiği stratejik bölgelere havadan saldırı düzenlemiştir. Koalisyona, Umman dışında Körfez İşbirliği Konseyi üyeleri (Suudî Arabistan, Bahreyn, Katar, Kuveyt ve Birleşik Arap Emirlikleri), Arap ülkelerinden Ürdün, Fas, Mısır ve Sudan ile birlikte Pakistan da katılmıştır. Buna karşılık İran ise Husilere silâh ve askerî yardım yapma kararı alarak bu çatışmada yerini almıştır. Suudî Arabistan’ın tüm çabasına karşılık Yemen’de işler iyi gitmemektedir. Yemen’in kaybedilmesi Suudî Arabistan için büyük bir tehdit olacak ve İran Suudî Arabistan sınırına kadar gelmiş olacaktır. Yemen için en büyük risk ülkenin Iraklaşmasıdır. Irak’ta gücü ele geçiren ve iktidarı belirleyen Şiîliğin Yemen’de de aynı gücü kazanması Suudî Arabistan için büyük bir tehdit olarak kabul edilmektedir. Peki, ama neden?

Bunun en önemli sebebi, Osmanlı’nın çekilmesiyle birlikte İslâm dünyasında doğan İslâmî hareketleri domine eden iki akımın bulunmasıdır. Bunlardan birisi Seleflik diğeri de İran devrimiyle doğan İran Şiîliğidir. Seleflik bir mezhep olarak görülmemelidir. Seleflik aslında toplumun İslâmlaştırılmasına yönelik köklere dönüştürücü bir sosyal harekettir. Bu açıdan da Suudî Arabistan tarafından her zaman fonlanmıştır. Ne var ki Suudî Arabistan, Seleflik içindeki tüm fraksiyonları kontrol edememektedir. Bunun sebebi, Selefliğin farklı formlarının ülkelerin yaşadıkları tecrübelerle göre farklı stratejilere sahip olmasıdır. Buna rağmen Seleflik, İslâm dünyasında liderlik yarışında olan Suudî Arabistan için çok güçlü bir araç olarak kabul edilir. İslâm dünyasındaki en güçlü eğitim kurumları ve İslâmî eğitim Suudî Arabistan tarafından kontrol edilmeye çalışılır.

Aynı şekilde İran da devrimle birlikte ideolojisini güçlü eğitim kurumlarıyla yaymak için her türlü çabayı göstermektedir. Ortadoğu'da uzun yıllardır bir Suud ve İran çekişmesi yaşanmaktadır. Suriye ve Yemen'de yaşananlar, bu ideolojik kapışmanın vekâlet savaşları aracılığıyla sıcak çatışmaya dönüşmesinden başka bir şey değildir.

Suudî Arabistan, Mısır'da Müslüman Kardeşler'in tasfiyesi ve İran'a karşı sert açıklamalar yapan Trump'ın ABD Başkanlığını kazanmasıyla oldukça iyi bir konum kazandı. Bu arada Suudî Arabistan'ın girdiği ekonomik krizi de akılda tutmakta fayda var. Son yıllarda hızlanan alt ve üst yapı yatırımları, artan kamu harcamalarına ek olarak düşen petrol gelirleri, Suudî Arabistan'ın uzun yıllar sonra 2014 yılında 17,5 milyar ABD doları bütçe açığı (GSYH'nin %2,3'ü, GSYH 746,2 milyar ABD doları) vermesine sebep olurken, 2015 sonu itibarıyla bu açığın yaklaşık 100 milyar ABD doları seviyesine yükselmiş olduğu gözlenmektedir. Bölgede uzun yıllara yayılan ciddi bir ekonomik dönüşümün sancıları da yavaş yavaş ortaya çıkmaktadır.

İşte tam da bu süreçte, ABD ve Suudî Arabistan bölgede İran'a karşı büyük bir cephe hatta gerekirse "Sünnî Nato" oluşturma çabasına girilerek İran'ı yeniden dengelememe politikalarını gündeme getirmiştir. Bu yalnızca İran'ı dengeleme değil, muhtemelen İran üzerinden Çin ve Rusya'ya karşı yeni enerji politikaları kurma girişimlerinin de başlangıcı olacaktır. Katar, bu oyunda diplomasiyi tercih ederek aslında Suud-İran çekişmesi üzerinden Ortadoğu'nun yeniden dizaynına karşı durmaktadır. Bunu siyasî nedenlerle mi yoksa İran Körfezi'ndeki ortak doğal gaz havzaları nedeniyle mi yapmaktadır, bunu şimdilik tahmin etmek zor. Ama Katar'ın oyunbozanlığına karşı şiddetle cezalandırılması talebi, oyunun aslında büyük olduğunu gösteriyor. Tahran'da meclise ve Humeyni'nin mezarına yönelik DAES saldırıları da bölgenin İran üzerinden ısınacağını gösteriyor.

Katar'da Yaşananların Türkiye'ye Olası Yansımaları

Türkiye, Katar ile olan ekonomik ve stratejik işbirliği nedeniyle bu krizde Katar'ın yanında yer aldığını gösterdi hatta 7 Haziran'da TBMM'de alınan bir kararla Türk askerinin Katar'a konuşlandırılması kabul edildi. Bölgede bir İran-Suud kapışması ve Ortadoğu'da Şii ve Selefi kabarması yaşandığında Türkiye'nin alacağı pozisyon çok önemli hâle geldi.

Aslında uzunca süredir Irak ve Suriye'de bir mezhep çatışması deniyor. Şia ve Selefilik, Ortadoğu'daki çatışmalarda iki uç kutup olarak sürekli Müslümanlarını yanlarına çekerken Türkiye'yi dışa doğru itiyor. Bunun nedeni, Selçuklulardan Cumhuriyet'e kadar Türk tecrübesinin İslâmî anlayışta tasavvufu reddetmeyen, dış çepelere kadar Ehl-î Sunnet şemsiyesini yayan ama Anadolu'da Hanefî-Maturidî bir geleneği temsil eden bir dinî jeopolitiği benimsemesidir. Bu temsilden bugüne çok şey kalmasa da, demokratik ve Müslüman bir ülke olarak Türkiye hem Suudî

Arabistan merkezli bir Ortadoğu hem de İran merkezli bir Ortadoğu için dışarıda tutulması gereken bir pozisyondadır.

Türkiye eğer Suud-İran kavgasında doğrudan taraf olmadan Müslüman toplumlara yeni bir şey söyleyebilir, daha doğrusu kendi tecrübesini aktifleştirebilirse bu krizi fırsata çevirebilir. Yoksa bu kutuplaşma tüm Ortadoğu'nun Suriyeleşmesine giden bir sürecin başlangıcı olabilir.